

A. De oude Christelijke kerk.

De vraag, hoe in de oudste Christelijke kerk het gezang in den eredienst was ingericht en welke liederen werden gezongen, is bij gebrek aan de noodige beschikkingen niet zoo gemakkelijk te beantwoorden. De oudste berichten aangaande den eredienst der Christenen, die we vinden in de 2. en 3. eeuw der Tweede Apostelen (einde der 1ste eeuw en bij Justinus Martyr in zijn eerste Apologie (cap. 65-67), geschreven omstreeks 150, zeggen over den gemeentezang. Natuurlijk mag hieruit niet worden afgeleid, dat in de samenkomsten der Christenen niet gezongen werd, want op een andere plaats (cap. 13) spreekt Justinus Martyr van de lofzangen, die de gemeente tot God opzong, maar welke lofzangen dit waren, zegt hij niet. Intusschen bestaat er geen twijfel over, dat de Christenen in navolging van hetgeen ook in de synagogalen eredienst gebruikelijk was, de psalmen hebben gezongen en het psalmgezag, zoowel in de Oostersche als in de Westersche kerk een vast bestanddeel uitmaakte van den eredienst. In de Constituties Apostolicas, die een der oudste liturgien der kerk bevat, wordt dit psalmgezag uitdrukkelijk voorgeschreven; het compendie getuigenis van de kerkvaders Tertullianus, Athanasius, Basilus, Chrysostomus, Hieronymus, en Augustinus (en Augustinus kon daarom terecht zeggen (Confessiones IX, 4, dat „de psalmen over 't geheel versdromd werden gezongen“). Dit feit wordt dan ook door allen erkend. Daarentegen bestaat er geen zekerheid, of in de oudste Christelijke kerk naast de psalmen ook Christelijke liederen zijn gezongen; de meeningen daarover zijn verdeeld. Zij, die meenen van wel, beroepen zich gewoonlijk op de volgende getuigenissen. In de eerste plaats op het Nieuwe Testament, met name op de bekende uitspraken van den apostel Paulus in Efeze 5:19 en Coloss. 3:16 in verband met 1 Cor. 14:26, terwijl men voorts meent in plaatsen als Efeze 5:14, 1 Tim. 1:8, 1 Tim. 3:16, 1 Tim. 5:15, 2 Tim. 2:11-18; Titus 2:1-7; Jac. 1:17; Openb. 4:8; 5:9 etc. aandalingen uit zulke Christelijke hymnen te hebben, die destijds reeds bij de Christelijke gemeente in gebruik waren. In hoeverre dit beroep op het Nieuwe Testament juist is, zal later worden besproken. In de tweede plaats beroept men zich op het getuigenis van twee heidensche schrijvers, n.l. Plinius, den stadhouder van Bithynië en naar ten overvloed op Lucianus van Samosata. Plinius, die omstreeks 112 aan den keizer Trajanus een bericht zond over de Christenen, verhaalt, hoe zij gewoon waren op een vastgesteld dag voor het aanblijven van het licht samen te komen, en dan secum invicem carmen dicere Christo, quasi Deo, wat men dan verhaalt door een lied te zingen ter eere van Christus als God. Een onbekend schrijver zegt in zijn ten overvloed aan Lucianus Samosata meegeschreven geschrift: Philopatrie, in de samenkomsten der Christenen een geheel gehoord te hebben, dat „men met den Vader en kindige in een hymne, waarin vele namen voorkwamen“. Deze schrijver echter doelt vermoedelijk op de doxologie, die aan het einde van het geheel werd uitgesproken ter eere van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest. Van meer betekenis is dan ook het getuigenis van Plinius. Nu is blijkbaar de hoofdbedoeling van Plinius te laten uitkomen, dat de Christenen Christus als God vereerden. De uitdrukking: carmen dicere, kan in het latijn ook beteekenen een geheel uitspreken, zoodat het nog onzeker is, of hiernaar wel een lofzang is bedoeld. En zelfs al zou men, zoals Tertullianus (Apol. cap. 2) en Eusebius (Hist. Eccl. III, 23) doen, deze uitdrukking opvatten als een lofzang ter eere van Christus gezongen, dan staat men nog voor de vraag, of deze nachtelijke bijeenkomsten der Christenen, waarvan Plinius spreekt, wel het karakter hebben gehad van een gemeentelijke godsdienstoefening. Zekerheid geeft ons dit getuigenis niet. In de derde plaats heeft men zich wel beroepen op de mededeeling van den kerkhistorie schrijver Socrates (Hist. Eccl. VI, 8) dat Ignatius van Antiochië (die in 115 den marteldood stierf) in een visioen had gezien, hoe de engelen in den hemel in heurtoegang de Drie-eenheid loofden en deze wijze van zingen in de kerk van Antiochië had ingevoerd. Maar nog daargelaten, dat Socrates niet bedoeld heeft, dat Ignatius het zingen van lofzangen ter eere van de Drie-eenheid heeft ingevoerd, doch den 2. en 3. antiphonischen kerkzang, heeft dit getuigenis van een zoo laten schrijver niet de minste waarde en wordt het geheel verhaal algemeen voor een legende gehouden. Meer waarde is zeker toe te kennen aan het getuigenis van Tertullianus en Origenes, waarop men zich in de vierde plaats beroepen heeft, omdat uit hun getuigenis blijkt, dat reeds in hun dagen (begin 3e eeuw) zoowel in de Oostersche als in de Westersche kerk zulke Christelijke lofzangen gezongen werden. Dit zou dan nog nader bevestigd worden in de vijfde plaats door het getuigenis van een onbekenden schrijver, eveneens uit de derde eeuw (ons bewaard door Eusebius Hist. Eccl. V, 28), welke tegenover den ketter Artemas, die Christus alleen als mensch beschouwde en beweerde dat dit van ouds de leer der kerk was geweest, zich beriep op de „lofzangen en psalmen, die van den aanvang af door geloovige broeders waren gedicht en waarin Christus als God werd verheerlijkt“. Ongetwijfeld blijkt uit deze getuigenissen, die nog met andere zouden te vermeerderen zijn, dat reeds van de vroegste tijden af zulke Christelijke lofzangen ter eere van Christus zijn gedicht geworden. Zelfs worden de namen van enkele dezer dichters genoemd, zooda van den martelaar Athenogenes, van Hippolytus uit Rome, van Nepos, een bisschop uit Egypte, wier gedichten ons echter niet zijn bewaard gebleven. Onder de geschriften van Clemens Alexandrinus vindt men zulk een hymne, die hem toegeschreven wordt, en ook de papyrusvondsten in Egypte hebben zulke hymnen aan het licht gebracht, al dactylen deze hymnen vermoedelijk uit een latere eeuw. En evenzoo spreekt het wel vanzelf, dat zulke hymnen door de Christenen gezongen zijn in hun huiselijke godsdienstoefeningen. Tertullianus deelt dit uitdrukkelijk mede (Ad uscorum II, 8) en Clemens Alexandrinus zegt,

dat de Christenen deze liederen zoo lief hadden, dat zij ze zelfs zongen, wanneer zij ter vischvangst uittoegen. Maar daarnaast valt nog niet dat ze ook in den eredienst der kerk zijn opgekomen en dit blijkt ook niet uit de getuigenissen van Origenes en Tertullianus, waarop men zich gewoonlijk beroept. In zijn Contra Celsum VIII, 67 zegt Origenes wel, dat de Christenen hymnen zongen ter eere van God den Heer aller dingen en van het Woord, Zijn eengeboren Zoon, maar wanneer hij daaraan toevoegt, dat „zij hen niet anders lofzangen, dan ook de zoon, de maan, de sterren en heel het hemelsch heil dit doet, aan gezien ook die allen met de rechtvaardigen onder de menschen den hoogsten God en Zijn eengeboren Zoon lofzangen“, blijkt daaruit wel, hoe weinig hiernaar valt af te leiden voor den eredienst in de gemeente. En nog minder zegt het getuigenis van Tertullianus. In zijn Apologeticum cap. 23 spreekt hij over de agapen of liefdesmaaltijden der oude Christenen, en verhaalt nu, dat na afloop van dien maaltijd als het water voor de afwasching der handen en de lichten waren binnengebracht, een ieder werd aangenodigd om God een lied te zingen, ontleend aan de Heilige Schrift, of aan zijn eigen vernuft, voorzover hij dit kon. Daaruit zou dan blijken, hoe hij gedrooken had. Van een gemeentezang is hier ook geen sprake, ook niet van den nubbiken eredienst der gemeenten, de laatste toevoeging sluit zelfs elke gedachte aan een liturgische handeling buiten. Dat ook de andere plaats van Tertullianus, waarop men zich wel beroepen heeft, n.l. De Oratio, cap. 28, waar hij zegt, dat wij „de geestelijke offeranden van het geheel, bekrond door den liefdesmaaltijd, versiert met goede werken en begeleid door psalmen en hymnen maar het altair Gods moeten brengen“, geen afdoend bewijs is, is duidelijk, omdat Tertullianus hier niet handelt over het liturgisch geheel der gemeente, maar het gebed der geloovigen in het algemeen. Tenslotte heeft men zich ook nog beroepen op hetgeen de synode van Syrië meedeelde in een brief, geschreven aan Dionysius, den bisschop van Rome en Maseimus, den bisschop van Alexandrië (ons bewaard door Eusebius Hist. Eccl. VII, 30) dat Paulus van Samosata, bisschop van Antiochië was afgezet, omdat hij „psalmen (d.w.z. hymnen), die gezongen werden ter eere van onzen Heere Jezus Christus had afgeschaft, en deze vervangen had door liederen te zijner eere, die niet Paschen door de vrouwen in het midden der gemeente gezongen werden“.

Al blijkt hiernaar ongetwijfeld, dat omstreeks den tijd, d.t. 270, zulke hymnen te Antiochië in gebruik waren, toch staat dit feit nog geheel op zichzelf en bewijst dit voor een oud gebruik in de kerk van Antiochië niets, want gelijk er uitdrukkelijk bij staat, schafte Paulus die hymnen af, omdat „zij een nieuwheid waren en geschreven door nieuwere mannen“. Indien het zingen van zulke liederen van ouds af in de kerk in gebruik was geweest, en algemeen gevestigd was, zou Paulus van Samosata ze niet hebben afgeschaft als een nieuwheid, die men in Antiochië had ingevoerd. Dit getuigenis pleit dus een tegen dan voor het vroege kerkhof in de oude Christelijke kerk. Eerst een eeuw later heeft Efram Syrius (308-375) de door hem gedichte hymnen in den eredienst der kerk ingevoerd, die daarin een blijvende plaats hebben verkregen, maar dit geldt alleen van de Syrische kerk. In de Griekse kerk in het Oosten, heeft deze hymnologie, waarvan de Syrische kerk de bakermat was, pas ingang gevonden, toen hier als hymnen dichter optrad Romanos, die leefde in de zesde eeuw en zelf uit Syrië afkomstig was.

Bestaat er dus geen stellig bewijs, dat er gedurende de drie eerste eeuwen zulke hymnen in den eredienst der kerk zijn opgekomen, er zijn wel getuigenissen, die er op wijzen, dat men omtrent alleen psalmen of Schriftuurlijke liederen in de kerk heeft gezongen en zelfs het zingen van andere liederen heeft afgekeurd. In de Constituties Apostolicas, die een zeer uitgebreide beschrijving geven van den eredienst, zooda deze in de oude Christelijke kerk plaats vond, wordt alleen het zingen van de psalmen voorgeschreven, zoowel bij de publieke voorlezing der Heilige Schrift (II, 7), als bij de viering van het Avondmaal (VIII, 13) en bij de morgen- en avondgodsdienstoefening (II, 59); van een collectie hymnen die daarnaast in gebruik zouden zijn geweest, is geen sprake.

Als Theodoros in zijn Hist. Eccl. II, 24 mededeelt, dat Flavianus en Diadornus omstreeks 350 in Antiochië een nieuwe wijze van zingen invoerden, den antiphonischen zang, die zeer in den smaak van de gemeente viel, dan wordt ook hier alleen gesproken van de psalmen van David, die de gemeente zong, en Basilus, die lezen antiphonischen zang in Caesarea overnam en dit verdedigde in zijn Epistola 207, waarin hij zeer uitvoerig over den kerkzang handelt, spreekt wederom alleen over de psalmen. En nog verder gaat het concilie van Laodicea (omstreeks 380), dat allerlei roegelingen gaf omtrent het zingen der psalmen en daarna in canon 59 uitdrukkelijk verbodt het gebruik van „eigengemaakte psalmen in de kerk“, waaronder kwalijk anders verstaan kunnen worden, dan liederen, die niet aan de Schrift waren ontleend. Ook het Testament van onzen Heere Jezus Christus, een liturgie uit de 4e eeuw, schrijft uitdrukkelijk het psalmgezag voor en maakt slechts uitzondering voor enkele Schriftuurlijke lofzangen. Te opmerkelijker nu is dit, omdat het zingen van zulke eigengemaakte hymnen bij de seculen zeer in zwang was, en wel met het doel om haar eigenaardige gevoelens onder het volk te verspreiden, zooda men dit veel van de Gnostieken, die Ariannen, die Apollinaristen, de Donatisten etc. juist dit feit verklaart, zooda algemeen erkend wordt, dat de Oostersche kerk aanvankelijk huiverig is geweest, zulke hymnen in den eredienst op te nemen. Daaruit laat zich het beste het besluit van het concilie van Laodicea verklaren.

Hierbij nog één opmerking.

Dit historisch deel van het rapport verwijst aan den voet der bladzijden naar tal van bronnen. Deze hebben wij echter weggelaten. HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

De romans van Jeanne Oterdahl.

Naar men weet, ook uit herhaalde besprekingen in ons blad, worden tegenwoordig door verschillende uitgeverijen vertalingen bezorgd van voor-aanstaande romans uit de Skandinavische letterkunde. 't Werk van Auteurs als Rönne, Hans Olesen, Løkken, Jacob Paludan, Olav Duun, e.d. Meendeels zijn het sterke boeken, die tegenover de vaak verworpen producten der eigen letterkundige geschikte en aanbevelenswaardige leetuur vormen.

Een van deze Auteurs is ook de Zweedsche Schrijfster Jeanne Oterdahl en ook van haar bekendste boeken verscheen een Nederlandsche Uitgave, van „Inger Skram“ (voorjaar 1927) en kort geleden van „Het huis met de Rozenhaag“.

Beide boeken zijn goed en verdienen ook in onze kring nadere bekendheid.

„Inger Skram“ voert tot ondertitel „een leven van strijd en overwinning“. En die nadere aanduiding omschrijft precies het karakter van 't boek, want in Inger Skram heeft de Schrijfster getekend een wilssterke, geestkrachtige vrouw, die veel zorgen en veel verdriet te doorworstelen heeft, maar door haar grooten zielenadel en kinderlijke geloofsaanvaarding tot volkomen overwinning komt.

Van haar jongste jaren af is Ingers leven moeilijk geweest en het is zwaar gebleven tot aan haar beroofden onderdom zwaar van velerlei te leurstelling, beproeving, smartelijke ervaring.

't Begint al, wanneer ze als kind van haar geliefden vader weg moet, omdat de moeder een verkeerden invloed op haar oefent. Ze wordt dan dienstbode ergens in een havenstad. Daar leert ze een jongen zeeman kennen en beiden liefds schijnt een gouden geluk te voorspellen, maar de verloofde verdrikt en Inger, wier vader intusschen ook gestorven is, blijft verlaten achter, met haar groote leegte en haar verdriet alleen. Dan, om haar leed te ontvluchten in de drukte van een besloten leven, gaat ze ver weg, naar een grafte stad in Zweden en treedt als huishoudster in dienst bij een ouden Professor. Ze heeft daar de handen vol, ook doordat ze een familie lid van den Professor, een hulpbehoevenden lamma, verzorgt. Deze, Israël Berg, is een fijn geest en andermaal komt het geluk tot haar, als Berg haar ten huwelijk vraagt. Maar zij weigert, meenende dat de knappe bediende van Israël Berg een meer gewenschte partij voor haar is. Dezez trouwt ze dan ook, maar nu eerst begint haar groot verdriet. Eerst lijkt alles goed te gaan. Ze begint een celhuis, dat al spoedig als het beste van de stad bekend staat, haar wordt een zoon geboren en door haar energie komt het gezin in goeden doen. Maar weldra begint de ellende: haar man blijkt haar ontrouw te zijn, 't kind vertoont bij het opgroeien slechte neigingen, een zwars rheumatische ziekte legt haar maandenlang op bed, zoodat het restaurant verloopt. Na enige jaren sterft haar man en komen groote schulden aan den dag. Inger moet in armoede gaan leven. En ook dan is er nog geen eind aan haar lijd, want haar tweede kind, een dochtertje, verdrikt op een zelftochtje van haar ouders, die de wereld is ingetrokken, krijgt ze hetzelfde bericht en de derde zoon, die aanleg voor kunstenaar blijkt te bezitten, moet ver weg voor zijn studie.

Een leven van strijd dus, zwaar en smartelijk! Maar het lijdens breekt haar niet, doch staakt haar energie, omdat ze heel haar lot en al haar vele moeiten heeft leeren leggen in de handen van haar Vader in de Hemelen, dien ze in de benauwing der levenszorgen heeft gevonden als de bron van steeds nieuwe kracht. Ook dat vinden is niet vanzelf gegaan: want haar eersucht en hoogmoed, het zelf-alles-willen en niemand-noodig hebben moesten eerst gebroken worden. Eerst moest haar ziel gelouterd worden door bittere smart en ontgoocheling, voor ze in het „niet mijn wil, maar Uw wil geschiede“ de rust van haar leven vinden mocht.

Met dikwijls verrassende fijnheid wordt aan de ontwikkeling van deze zeldzame vrouw gestalte gegeven: haar innerlijk leven zooda dat steeds rijker zich vormt door de lasten, die haar te dragen zijn opgelegd, wordt in duidelijke ontleding getekend en de geloidelijke groei van haar geloofg verzuimen is door alle schommelingen heen te zien. Vele bladzijden van den levigen roman zijn van een ontroerende zuiverheid, sober van kleur altijd, maar diep-indringend van kracht en daarbij staat de hoofdfiguur, Inger Skram zelf, altijd in het volle licht.

Maar Ingers leven is niet alleen een leven van strijd. Ook de ondertitel zegt het van overwinning. Dat komt uit aan het slot, waar Ingers sterft beschreven wordt. Want als in haar laatste uren haar jongste zoon tot haar komt en haar handen samenvouwt, ziet hij als in een visioen boven zijn hoofd de hemelpoorten wijd open en een afstraling van hemellicht op het gezicht van zijn moeder. Het zijn haar laatste woorden, de woorden der overwinning, die deze heerlijkheid voor zijn geestes oog doen verschijnen.

Zoo is vast, klachten, in kracht is teekent d riking. levensinz louse le onder in tegenwicht dat de sl wij leven, sige ged dat is toe met een dan vers van dit kenis

Het l de werk dacht wil gzel. 't legische en is in delijk spr van een z verteld v boek is een krac

't Heeft zooden, 't Verle Marie, e

gruowe e deener, d vervaar

triest. M zeeveel n zerg wan

lij wier gezin wor vader, di dat doet

kleur! Ex met de r ze als je

berit is schuldert 't kind ee

gevend v eervinde lingen.

Als da waarin sult, 't

in het de mond op school is

vere luch volmeene gen wet

aan die c mag Zij dragen. Z

de enige ze bent kleintje is

van verke Ze bere

gnaat ze z het het

een week Want An

en het st nu zal ze

te voer kimen. 't

maar ook inderlijk, bij het ei

subwoon men-tuin der, zw

der reis c grol De g ontgooche

sp de ver niet begri mede op Als ge

frisch he zich totse

zijn, wa

dij de op

huis met

lezen van

kaartje g

gelegen s

twee kin

liggen te

dezen de

veel vert

voor den

dame zie

de beid